

Osnovne ideje njemačkog „pozitivnog kršćanstva“

(A. Rosenberg: »Der Mythos des XX. Jahrhunderts«)

Prof. A. Živković.

»Istina je, da nacionalno-socijalistička država želi jednu religiju, jednu crkvu, jedno kršćanstvo. Međutim njezino pozitivno kršćanstvo, kako ga definiše Rosenberg, nije samo karikatura i deformacija kako evangeličkog tako katoličkog kršćanstva, nego je ono ukratko nešto posvema oprečno od kršćanstva. Podvrgnuto diktatorskom režimu jedne crkve u jednoj jedinstvenoj državi, koja se tim pozitivnim kršćanstvom nadahnjuje, Njemačka će, kad postane carstvo bez vjere i morala, brzo biti po našem uvjerenju za Evropu jednom pogibelji opasnijom, nego što je boljševička Rusija.«

Pierre Delattre

»Nouvelle revue théologique«, Nro 7/1934.

Nacionalno-socijalistički režim u Njemačkoj nije samo u političkom i kulturnom životu njemačkoga naroda udario novim putevima, nego je uzdrmao i vjersko-crkveni život u velikom stupnju. Nije ni namjera da ovdje iznosim što se na tom polju zbilo među njemačkim protestantskim pripadnicima i kakove su radikalne promjene nastupile stvaranjem odozgo jedne jedinstvene luteranske crkvene zajednice. To je pitanje vrijedno pažnje i trebat će ga iscrpivo i objektivno obraditi za informaciju naše katoličke i nekatoličke javnosti. Ne mislim se isključivo ograničiti ni na zbiivanja, što ih već do sada proživješe njemački katolici, a još uvijek proživljuju. Moja je namjera prikazati, kako se u Njemačkoj nastupom nacionalno-socijalističke stranke na vladu osjetila jedna nesigurnost, u izvjesnom stupnju ugroženost, na vjerskom polju. S nekih je strana zaprijetila opasnost po opstanak samih temelja kršćanstva. I kako je Njemačka zemlja skroz kršćanska, ali podijeljena na dvije konfesije, od kojih je daleko brojnija protestantizam, nije bila neopravdana bojazan: da li će u sebi podijeljeno prote-

stantsko kršćanstvo, lišeno djelotvornog utjecaja sakramentalne milosti, sanio po sebi, među širokim slojevima stjerano na kult jedne tradicionalne ostavine, moći izdržati napadaj, koji mu je, jednako kao i katolicizmu, spremao liberalizam u času, kad je i političku moć primio u svoje ruke? Radi toga, a i radi velikog utjecaja njemačke kulture u jednom dijelu svijeta, ovi su sukobi i ove borbe i za nas vrlo poučne.

U teškim idejnim sukobima, što su bili na dnevnom redu nakon rata ne manje u Njemačkoj nego i u ostalom svijetu, nije pitanje religijskog uvjerenja i djelovanja ostalo pošteđeno. Šta više: na tom su polju htjeli da igraju uloge reformatora i pokretača čak i takovi, kojima se mora odreći svaka kvalifikacija. Ne ću spominjati liberalno naučno nastojanje, koje se i prije na svoj način javljalo, gdje se samo pružila prilika. Ja spominjem tek previranje na čisto vjersko-crkvenom polju, koja su odjek nekog vjerskog praktičnog nastojanja. To su: pokret »Njemačkih kršćana« (Deutsche Christen) pod vodstvom Hossenfeldera i Müllera, i pokret »Njemačkih vjernika« (Deutsche Glaubensbewegung), koje vode profesori Hauer i Bergman.¹ Od ovih potonjih je izašla težnja za »njemačkom nacionalnom crkvom«. Tijesno oslonjeni na ideologiju nacionalno-socijalističku u političkom i kulturnom pogledu, oni su se odlučno izjasnili za ostvarenje jedne crkve u jedinstvenom njemačkom narodu.

I sami pristaše pokreta »Njemačkih kršćana« (Deutsche Christen) davali su im zato povoda i potstreka. I državni biskup Müller, koji je vođa pokreta njemačkih kršćana govorio je na njihovim zborovima, da sada valja ostvariti unifikaciju po načelu: jedan narod, jedna država, jedna vjera, jedna crkva... Njegovo je to djelovanje išlo u prvom redu za ostvarenjem jedinstvenosti u redovima njemačkih protestanata. Ali nije nipošto tajna da je mno-

---

¹ Godine 1933. uzeo je pokret »Deutsche Glaubensbewegung« dosta jak zamah u Njemačkoj. U Weimaru došlo je do saveza slijedećih grupa:

1) Deutschglaubige Gemeinschaft; 2) Nordisch-religiöse Arbeitsgemeinschaft; 3) Adler und Falken; 4) Rig-Kreis; 5) Bund der freireligiösen Gemeinden Deutschlands; 6) Freundeskreis der kommenden Gemeinde; 7) Gemeinschaft deutscher Erkenntnis.

Radili su pod imenom Arbeitsgemeinschaft der deutschen Glaubensbewegung. U Eisenachu su se složili u ovoj formuli svojega vjeroispovijedanja:

»Wir stehen in einem deutschen Glauben, der seine Kräfte aus dem religiösen Erbgut des deutschen Volkes nimmt, dessen schöpferische religiöse Kraft durch mehr als ein Jahrtausend hindurch bis heute lebendig geblieben ist. Wir alle bekennen uns dazu, dass wir, in göttlicher Wirklichkeit wurzelnd, mit unserem deutschen Ursprung vor ihr und unserem Volk Pflicht u. Verantwortung tragen für einen deutschgeborenen Glauben.«

gima u duši lebdila i misao, da bi pod tu jedinstvenu kapu trebalo stjerati i katolike. I tko zna, što njemačke katolike još čeka u budućnosti!?

Nastojanje dakle, koje je dobilo svoje konkretne forme u pokretu za osnutkom jedne njemačke nacionalne crkve, bez oznake »kršćanska«, crpilo je svoje obrazloženje iz djela kulturnih filozofa i vjerskih ideologa, koji su od kršćanstva jedva tek ostavili ime, a sadržaj svoje ideologije udesili prema svom ličnom poimanju o svijetu i životu. Najviše se istakao u tom pogledu svojom knjigom² Alfred Rosenberg, inače desna ruka Hitlerova u današnjem političkom životu Njemačke.

Nema sumnje, da već polazno stanovište R.: kritička analiza svih materijalnih i duhovnih vrednota promatrana kroz prizmu poratne psihe — ima nešto što vas privlači. Mnogo je toga danas prestalo da živi, a koješta je udarilo jednim novim smjerom, u misli da počinje živjeti novim životom. Miješale su se, križale i pobijale raznovrsne struje u socijalnom, privrednom, političkom i duhovnom životu narodâ; puno je toga pošlo niz strminu na svim tim poljima javnog i privatnog života. Još i danas vlada ogromna dezorijentacija uz velike materijalne depresije svih vrsti. U tom kaosu naziranja, strujanja, interesâ, nadâ i očekivanja udariti jednim putem, zacrtati jedan ideal, koordinirati sve sile k jednom cilju — bez obzira sada bio taj realan ili irealan — znak je neke snage i moralne čvrste svijesti. Već to je jedan simpatični plus, koji je ne samo Mussoliniju u Italiji, Pilsudskom u Poljskoj, nego naročito Hitleru u Njemačkoj donio povjerenje naroda. Kad se jednoj političkoj ideji pridruži i jedinstvena duhovna sinteza, političkom vodi kulturni ideolozi, znači da je jedan jedinstveni nacionalni pokret — na putu da sve osvoji.

Eto, zato možemo razumjeti zašto su tolike tisuće (36. izdanje, 173.000 primjeraka) pograbile za R. knjigom. Tražile su i traže u njoj opravdanje maglovitih nekih političkih težnja, neizjašnjenih vjerskih parola, prenategnutih kulturnih zahtjeva, koje vode ubacuju u mase. I nije čudo, da mnogi usvajaju njegove ideje: jedni, što im gode u njihovom zanašanju za veličinom bilo prošlom, bilo budućom, drugi, jer ih nisu u stanju kritički provagnuti, pa ih primaju bez kritike.

Da upoznamo te misli iznijet ću u nekoliko slika R. izvađanja o nekim pitanjima vjere i Crkve, kako ih je nanizao u svojoj spomenutoj knjizi.

² »Der Mythos des XX. Jahrhunderts«. Eine Wertung der seelisch-geistigen Gestaltenkämpfe unserer Zeit von Alfred Rosenberg. 35—36. Auflage, 8°, str. XXI + 712, München 1934. Hoheneichen-Verlag.

I.

U uvodu k prvom izdanju knjige sažeo je R. na tri stranice svoju misao: Nijesu se samo nakon svjetskog rata srozali sistemi državnog uređenja po svijetu, propale su također sve socijalne i crkvene vrednote, sva naziranja na svijet i sve spoznaje. Nastao je nemir, unutrašnja borba među strankama, strujama, poteškoće i propadanja na gospodarskom i finansijskom polju. Milijuni su, veli, položili svoje živote u krvavom klanju svjetskog rata, a ništa nisu primakli ostvarenju onoga ideala, za koji su poginuli. Drugi su te žrtve iskoristili u svoje posebne svrhe...

Ali sada niče nova biljka iz zemlje krvlju natopljene... Proživljena krv počinje nanovo teći... Stvara se stamičje novoga života — u duši njemačkog naroda. I nema više borbe između klasa, crkvenih dogmi, nego najednom (!)³ sijeva njemačkom narodu novo svjetlo pred očima. On spoznaje svoju zadaću u budućnosti i odsad razračunava i doma i na strani samo krvno i rasno... Krv vodi k rasi, rasa k narodnosti... A to znači: borba za duševne vrednote...!

Sve ovo do sada izrečeno pokazuje gledanje na stvari sa jednog dosta uskog i netačnog gledišta. Istina je, da su se srozale mnoge stare državne forme, ali se nijesu srozale sve, nego su se one kod antantinih država održale. Propale su kod onih, koji su izgubili rat. To međutim s drugog kojeg gledišta, koje se ne identifikuje s njemačkim, ne mora još značiti neki minus, nego neku dobit, preokret na bolje. Istina je nadalje, da su nakon rata dolazile trzavice, borbe pa i krvave (pokušaji nasilnog uvođenja komunizma, državni udari i sl.), istina je, da je na duhovnom polju i na polju kulturnog stvaranja došlo do zastoja, otvorenog nazadovanja i propadanja, jednako kao na polju gospodarskom i finansijskom. Ako to negativno stanje pripišemo zanemarivanju i odbacivanju pravih zdravih duhovnih vrednota, otpadanju od vjere i tradicionalnog morala, antisocijalnom i pretjeranom egoizmu na polju privrednom i ekonomskom, onda smo našli izvor zala i nedaća u ovo poratno doba. Ali iz toga negativnog stanja nema pravo R. zaključiti, da su propale sve religiozne, i crkvene vrednote, sva naziranja na svijet i život. Jest, propala su naziranja, koja svoj osnov vuku iz moderne, poglavito njemačke, ateističke filozofije i t. zv. bespretpostavne znanosti. Nazori, koje su zastupali kantovski nastavljači svih idealističkih smjerova, zajedno sa svim vrstama monizma, materijalizma i naturalizma, doživjeli su bankrot. Ali nije istina, da je propalo naziranje, koje se temelji na riječi Kristovoj, a što ga i danas zastupa Crkva katolička kao »stup i branič istine«. R. očito ima ovdje na umu prigovor, koji protivnici katolicizma opetuju kad tvrde, da su i katolički narodi (Francuzi, narodi

³ »Gegenwart und Vergangenheit erscheinen plötzlich in einem neuen Licht.«

bivše Austro-Ugarske monarhije, katolički dio Njemačke, Belgijanci i dr.) živo i oduševljeno sudjelovali u tom ratu, koji je, vele, osramotio sve evropske narode. Katolička je Crkva po njihovoj misli tu pretrpjela poraz; njezina se ideologija, Kristova religija pokazala bez snage, kad nije spriječila rata... i toga groznoga krvoprolića... dok u teoriji naučava ljubav, mir, opraštanje, podnašanje i t. d.

Ne znam, da li je potrebno od toga prigovora doista braniti katoličku Crkvu. Kod onih, koji znaju da Crkva nije načelno protiv rata, nego da moralno opravdava t. zv. obrambeni rat; koji znaju za tim, da Crkva nalaže poslušnost zakonitoj civilnoj vlasti, da opravdava i čak nalaže domovinsku ljubav i zdravi nacionalizam, ne bi je trebalo braniti. A pogotovo se ne bi trebalo osvrtni na takav prigovor kad znamo, da su druge sile odlučivale o ratu, a da Crkvu i njezinog poglavara ne samo da nisu slušali, nego su ga čak posvema isključili iz svojih redova baš iz bojazni, da im ne omete njihove ratničke prohtjeve.

Ratova je osim toga bilo otkako je Crkva osnovana — uvijek. Bolje bi bilo, da ih nije bilo, ali činjenica se ne može osporiti. Nije zato ni prošli svjetski rat bio ništa novo za Crkvu i njezinu misiju u svijetu. Ako ona nije kao takova nosila naročite neke odgovornosti u stoljećima, što su kraj nje prohujala, ne vidim razloga, zbog kojega bi se njoj imala pripisati jedna posebna, pa čak i najveća krivnja zbog ovoga posljednjeg rata? Pred našim se očima zapliću i raspliću ratne niti između Japana i Rusije, južno-američkih država, između Italije i Abesinije — i mi kao posmatrači sa strane vrlo dobro vidimo, kakove sile i težnje igraju tu glavnu ulogu... A te su sile i ti motivi daleko od Kristove Crkve... pa ona ni ovdje nije u stanju da išta promijeni na stvari.

Ne valja dakle prezirati Crkve i kršćanstva radi svega onog velikoga zla, što se survalo nad narode za vrijeme rata, a osobito nakon njega, evo kroz ovih 15 godina... Da su oni, koji su o ratu odlučivali u posljednjoj instanci, bili pravi sinovi Crkve, ljudi žive vjere u Krista, prožeti evanđeljem i duhom Kristovog nauka — ne bi došlo do rata. Ti i takovi ljudi bi ga otklonili. A kad ga nijesu otklonili oni, koji su o njemu odlučivali unatoč toga, što se priznaju sljedbenicima Kristove nauke, znači, da su Kristovi samo riječima, a ne srcem i dušom!

Samo dakle zlobni, neiskreni i neprijateljski raspoloženi ljudi mogu Crkvu povlačiti na neku odgovornost zbog toga rata. To su najviše socijaliste i komuniste, koji među svojim pristašama svijesno i po programu podržavaju mržnju na Crkvu i kršćanstvo, znajući dobro, da se taj prigovor stvarno i objektivno nije u stanju održati.

Slažemo se s R. u tvrdnji, da nas pale i prinešene žrtve nisu približile idealu, za kojim čovječanstvo teži: mir ljudima na zemlji.

I zato su razumljive borbe duhova, nadmetanje i takmičenje, traženja da se izade na pravi put, da se osigura svim narodima mi-

ran i nesmetan razvoj na svim poljima ljudskog aktiviteta. Razumljivi su i ispadi, do kojih je ovdje ondje dolazilo u pojedinim državama... Ali nije razumljiv stav onih, koji misle, da se mir među narodima daje ostvariti mimo ili čak i protiv Gospodara ljudskih života, Gospoda Boga. Ni R. »iznenadno svjetlo« pred očima njemačkog naroda nije poteklo s druge osnovice nego s one, koja traži svjetlo izvan onoga, koji je Svjetlo od Svjetla (»Lumen de lumine... Deus verus de Deo vero...«) Otkud to »iznenadno svjetlo«? Šta ono predstavlja? Hitlerovu stranku ili Rosenbergovu ideologiju? Nacionalni socijalizam je ekskluzivno nacionalistički obojen; pretjerani nacionalizam je idejna zabluda, jedna opasna igra u socijalnom životu naroda. I zato je vrlo jednostrano shvaćanje, kad nam R. hoće da porastom Hitlerizma u Njemačkoj govori o naglom nekom spasonosnom svjetlu, koje se iz tih redova javlja, a ima da označi zvijezdu spasa u ovo savremeno teško i bunovito doba. Odviše je to partikularističko gledanje na probleme, koji ipak zanimaju i ostali dio čovječanstva izvan Njemačke.

Pa koliko R. u tom uvodu naglašavao, da su iznesene misli samo njegovo lično naziranje, da s pokretom nacionalnog socijalizma nemaju nikakove veze; čak da se pokret mora daleko držati od razračunavanja vjerskih i crkveno-političkih pitanja — opet mu to nitko pravo ne vjeruje. A sve što se dogodilo iza god. 1930., kad je izašlo prvo izdanje djela *Der Mythos* — i odveć je jasno pokazalo, da R. riječi nisu bile iskreno mišljene, jer su ih događaji potpuno demantovali.

U Njemačkoj »nema više borbe između klasa...« Nema je, istina, ali samo zato, jer je nasilno ugušena, a ne što bi je evolutivnim prirodnim putem nestalo. Bila je nezdrava pojava, ali je bila razumljiva: odnos između radnika i kapitaliste bio je izrabljivački i nepravedan. I stoga je teško reći, koliko je ovaj današnji stav zdraviji i normalniji, te da li je narodni organizam u svojoj unutarnjoj strukturi napredovao. Nema veli borbe »između crkvenih dogmi...« Nije te borbe, barem nikakove akutne, ni bilo u predratno vrijeme, jer su i katolici i protestanti u Njemačkoj davno obustavili dogmatske prepirke između sebe. Ali ima jedna druga borba, što je vode obadvije kršćanske konfesije za očuvanje temelja svoje vjere. Nije dakle »iznenadno svjetlo« ni u toj stvari imalo šta osvijetliti, pa je R. riječ samo odjek ličnog njegovog duševnog osjećanja prema vjeri, dogmi i crkvi uopće. Pripovijest o »krvi i rasi« podiže, istina, čovjeku oči od zemlje, ali njega podzemljarca izjednačuje s Gospodarom života. Kad ga diže k Bogu i k životu duše, krivo ga upućuje, i vodi na staze, s kojih nikada ne će ni znati ni moći odrediti svog pravoga poziva na ovom svijetu.

Govori mu o »borbi za duševne vrednote«⁴ Važno je znati: što su te duševne vrednote u riječniku Rosenbergovom? Pogledajmo zato kako ih sâm R. tumači.

⁴ »Ringen von Seelenwert gegen Seelenwert« (str. 2.)

Povijest se, veli, nema promatrati i shvaćati s jednog opće čovječanskog gledišta, kako se do sada činilo. Treba je gledati s rasnog stanovišta; nijesu odlučne u tom poslu kao pokretne sile neke sposobnosti, snage ili djelotvornost ljudske duše (»Menschenseele«) nego rase duše (Rassenseele). Te vrednote rasne duše to su sile, koje stvaraju novu sliku o svijetu... Ona, istina, nije još prodrla u svijest, ali je u snažnom zamahu da se svima nametne. Vrlo zaslužni ljudi joj danas već služe...

Rasnu dušu treba, veli, privedi k životu, probuditi je... To znači upoznati njezinu najvišu vrijednost, pa prema njoj odrediti vrijednost svima ostalim stvarima i bićima. Državne, umjetničke i religijske vrednote dobit će svoje mjesto prema odnosu k rasnoj duši i njezinoj vrijednosti, koja je prva i najviša vrednota. Duša pak u ovom pojmu znači isto što rasa, ako je gledaš iznutra t. j. u njezinom konstitutivnom značenju. A rasa je prema tomu duša gledana izvana t. j. u svom reprezentativnom značenju, dakle vanjska strana duše.

Nova dakle slika o svijetu polazi s jednog posve individualističkog gledišta. Pozitivno je rasa, krv, kako je shvaća R. i ona struja u nacionalno-socijalističkom pokretu, koja govori na usta Hitlera, Göbbelsa, Rosenberga, Schiracha, Krause-a, Hauera i dr. Nordijska je rasa nosilac dobrih osebina, dobra rasa; njezine emanacije i manifestacije — jesu najveće i najsvetije, što je stvorio ili će stvoriti rasni genij. Ta ideja ima stvoriti »novoga čovjeka«. ⁵ Sve zlo u svijetu dolazi od zle rase. Toj pripadaju ostali narodi, koji se ne mogu pribrojiti među nordijske.

Promatranju povijesti s jednoga rasnog gledišta ne možemo ništa prigovoriti, dok je to pokušaj koji ide za tim, da se u pojačanom svjetlu prikažu neke pojave u životu jednog naroda ili jedne rase. Odbijamo međutim zahtjev, da se tako i ma promatrati povijest čovječanstva, a pogotovo, da se sav svijet ovako jednostavno dijela na dobru i zlu rasu. Čovječanstvo je za nas jedan pojam, a ljudski rod jedinstven ili opet jedan pojam i to ne samo logički, nego i etnički. Mi ne priznajemo »rasne duše«, nego samo rasne osobine jedne općenito uzete, ljudske duševnosti ili osobine pojedinačne ljudske duše. Neispravno je kad R. definira dušu kao rasu iznutra gledanu; takav govor ne spaja dva elementa ((fizički i psihički), nego ih identificira, on unosi zabunu, jer pojam duša ima svoj ustaljeni sadržaj.

I nije opravdano istovjetovati rasne vrednote s duševnim vrednotama uopće. S jednostavnog razloga jer objektivno postoji realna i logička razlika između rase i duše. S modernom psihologijom, koja ne priznaje duše kao supstancije, R. ona jednako nije sastavni elemenat ljudske ličnosti; pogotovo mu nije supstan-

⁵ »Aus einem neuen Lebensmythus einen neuen Menschentypus schaffen« (str. 2).

cija proizašla iz ruke Božje, što po našem shvaćanju kao forma tijela u svakom pojedinom slučaju iziskuje kreativni akt s Božje strane. S kršćanskim dakle poimanjem nema ovo stajalište nikakove veze; ono mu je u osnovnoj tački diametralno oprečno. Izvodi dakako, koji slijede iz toga poimanja, nužno se stavljaju u opreku s čitavim našim kršćanskim naziranjem na svijet i život.

Sve, što odiše duhom evanđelja, R. zabacuje. Sve pojave, što označuju razvoj kršćanstva u njemačkom narodu, proglašuje za nesreću i zlo. Svu dogmatsku i moralnu nauku, kako je danas na snazi u katoličkoj i u protestantskoj crkvi, otsuđuje. Svuda vidi čarobnjaštvo, magiju, laž i licumjerje.

Pa što je onda pozitivno u njegovom naučavanju? Jedno i to ovo:

U svojim simbolima su stari Germani davali izraz svome germanskome duhu. Iza tih simbola se krije nešto božansko..., što se ne da imenovati, ali se daje osjetiti. Probilo je van u nastojanju za jednom mističnom religijom, kako ju je naučavao Meister Eckehart, sredovječni monah († 1327. u Kölnu). Ta Eckehartova mistika, to je R., pozitivno kršćanstvo. Sastoji u tom:

Bog nije tznad nas niti izvan nas, On je u nama. Mi sami smo dio Božanstva. Duša je isto što i Bog, njemu ravna. Mi smo s Bogom jedno, to je naše otkupljenje i milost. Sve ono, što predstavlja duh, to je sam Bog. U čovjeku djeluje Božja volja i čovjek sam može svojom voljom postići, štogod mu se sviđi. Oslobađa se sam svega, što mu nije mило i što mu ne odgovara. Sve to svojom voljom, jer je to u stvari volja božanska. Zato nema grijeha, uči Meister Eckehart, jer smo odmah božji, čim grijeh požalimo i pogrešku uvidimo. Smrt je samo prolazna pojava, jer u biti ne dira i ne mijenja našega bića, koje je vječno i vječno će trajati... Itd.⁶

Mističari se često izražavaju tako, da će onaj, tko te riječi uzme doslovno u njihovom jednostavnom i prvotnom značenju, izreći najveću religijsku zabludu. Sve se s jednog višeg mističnog gledišta može možda razumjeti i ispravno shvatiti, ako su osnovi gledanja na Boga i na svijet ispravni. Ali iz ovih nejasnih E. riječi tek povlačiti nazore za formiranje shvaćanja o Bogu i svijetu, znači udariti naopakim putem.

R. uzima od kršćanstva samo ono, što se daje uskladiti s ovim Eckehartovim izvodima, koje on tumači u panteističkom smislu. Sve drugo zabacuje. Jasno je dakle, da od onoga pozitivnog zaklada, što nam je sadržan u evanđeljima, ne će puno ući u R. sistem.

II.

Kristova ličnost stoji u povijesti čovječanstva kao stožerni stup. Nitko ne može proći kraj njega, a da nije prema njemu odredio svoga gledišta: ili s njim ili protiv njega. Tako se i sve R. na-

⁶ Heinrich Hüffmeier: Evangelische Antwort auf Rosenbergs Mythos des XX. Jahrhunderts. Berlin 1935. 4. Aufl. Str. 36. isl.

stojanje oko novog primanja povjesnih i duhovnih vrednota u životu naroda osvjetljuje s ove temeljne tačke. Evo kako R. misli o Kristu i kršćanstvu:

Preko rimske Crkve raširilo se kršćanstvo po Evropi. Ono nema jednog korijena, nego više raznih izvora. Kako ga je povijest do sada prikazivala — to je krivo. Treba napisati novu povijest kršćanstva, naročito njegovog razvoja i raširenja: »eunuh« Eusebije nije nikakav izvor. Među ostalim: toliko ozloglašeni Dioklecijan skroz je krivo i neispravno prikazan. Tobožnji okrutni progonitelj kršćana — dao je smaknuti tek 9 buntovnih biskupa i u Palestini, gdje je pobuna bila najveća, nekih 80 lica dao odsuditi na smrt... A kršćanski vojvoda Alba, dodaje R., dao je u Maloj Nizozemskoj smaknuti 100.000 ljudi...!

»Velika« ličnost Isusa Krista — postala je ovako: Rimljani su u Maloj Aziji nemilosrdno utjerivali porez. Mali puk je stenjao i uzdisao, pa očekivao nekog vođu ustanka, koji će jedno roblje povesti u slobodu... To je bila legenda o vodi Krestosu... Ta je legenda iz Male Azije prešla u Palestinu; tamo su je prihvatili, povezali sa židovskom mesijskom idejom i konačno prenijeli na osobu Isusovu... Njemu su usto pripisali i neke nauke prednjoazijskih proroka, — pa je tako nastala ta ličnost, ovjenčana aureolom mesije i proroka i Božjeg poslanika — a u stvari proturimskog revolucionara... Svjetsko-internacionalnu revoluciju protiv Rima propovijedao je sv. Pavao uvijek kao Židov svijesno zastupajući židovsku stvar (str. 74, 75).

Što se tiče Isusova porijetla R. prihvaća Chamberlainovu i Delitzschevu misao, da Isus nije židovskog roda. Po nekritičnim bajkama — mati je Isusova danajka (Dan u Siriji), a otac neki Latin (Rimljanin) (uzeto iz djela Dr. Jung: »Die geschichtliche Persönlichkeit Jesu«) Taj kaos sirskeg i prednjoazijskeg praznovjerja, čarolija i senzualnih misterija utisnuo je kršćanstvu jedan karakter podvojenosti, na kojem i danas boluje. Otud je ono postalo religijom robskog blaženstva (»Knechtseligkeit«) — pa je pod imenom Isusove religije ušlo u Evropu. Ono i danas pokazuje čudnovati jedan odnos između abstraktne duševnosti i demonske čarolijске djelatnosti... (str. 76).

Tko tako misli o Kristu i nastanku kršćanstva, nije čudo da je u stanju napisati i ovo:

»O katolicizmu s njegovim svecima možemo s pravom govoriti kao o vjeri, koja ima politeistički karakter« (sr. 128).

»Car je Hadrijan uveo u Egiptu Antinousa kao boga... U njegovu su smrt i pravo uskrsnuće vjerovali egipatski svećenici, kao što vjeruju i propovijedaju kršćanski svećenici smrt i pravo uskrsnuće Kristovo« (str. 132).

U krug čarobnjačkog vjerovanja spadaju, veli R. i kršćanske »legende«, koje sasvijem ozbiljno naviještaju Evropejcu još i danas: »rođenje o djevice« (Jungfrauengeburt), materijalno »Uskrsnuće Kristovo« (stoffliche Auferstehung Ch.) »uzašašće na nebo«, »sila-

ženje nad pakao«; amo spadaju i »ukazanja« Bl. Dj. Marije i samoga Krista Gospodina različnim svecima i sveticama (str. 132).

Tu očito cilja R. na Lurd, Konnersreuth, Napulj, i dr. mjesta, koja su u životu naroda slovila i danas slove kao mjesta ukazanja i čudesa.

R. je Krist »buntovnik iz Nazareta« (str. 134).

I židovska i rimska (misli kršćanska) nauka o Bogu hoće da zna za neku »objavu«. Naj snažniji je udarac tome nazoru zadala njemačka znanost i nordijska umjetnost. Crkveni Jahwe je danas mrtav, kao i Wotan od prije 1500 godina (str. 134).

Historička zadaća sadanje obnove u Njemačkoj jest: dosadanje osnove naše kulture punom svijesti učvrstiti u koliko su kroz rimsko-židovsku crkvenu nauku i sirska-afrikanca naziranja izvrnute, pa onoj vrijednosti koja je u njima zdrava, pomoći do pobjede (str. 135). Dakako, Rosenberg i oni koji s njima jednako misle, bit će suci, koji će reći, što je Crkva i njezino naučiteljstvo iskrivilo i iznakazilo na pravoj zdravoj nauci velikoga učitelja Isusa Krista! Nisu za taj posao mjerodavni oni, koji su živjeli ili koji danas žive s Crkvom i u Crkvi rimsko-katoličkoj. Ne znam po kojoj normi, ali za prosuđivanje što je Kristovo, imaju, eto, biti mjerodavni ljudi, koji su vrlo daleko od Krista, Crkve i života, kako ga ona u ime evanđelja traži!

Sve su R. tvrdnje toliko smjele, naučno neosnovane i pretenciozne, da se meni čini doista suvišnim i naivnim poslom pobijati ih. Ovdje je držim, potpuno na mjestu ona riječ: za osudu ovakovih učitelja dostaje, da se njihove nauke objelodane...

Tko iole pozna kršćansku historiju, kršćansku dogmatiku i moral mora uvidjeti s kolikim nepoznavanjem stvari govori R. A tko osnove i historiju kršćanstva pozna znalački i teološki — taj se mora čuditi smionosti, kojom se R. upušta na jedno polje, za koje nema sprema.

*

»Značajno je za rimsko kršćanstvo, da ono po mogućnosti izlučuje ličnost svoga osnivača, da na njegovo mjesto postavi »svećeničku samovladu«... Dokaz za ovu tvrdnju uzima R. zajedno s tolikim protivnicima kršćanstva iz nauke naše Crkve: Extra Ecclesiam nulla salus — nema spasa izvan Crkve. Na taj prigovor znaju odgovoriti naši vjernici, koji su katekizam svršili, a ne će da zna ideolog »pozitivnog kršćanstva« — jer mu odgovor ne pristaje u njegov sistem. U istom je stilu i tvrdnja: »Bitnost Rima stoji u tome, da iskorišćuje vjeru u Isusa Krista za političku moć, toga svećeničkog saveza koji sam sebe obožava... Pod drugim imenom su to činili i svećenici u Egiptu, Babilonu, Etruriji i drugdje...« (str. 160).

O osnutku Crkve i o tekstu Mt. 16, 18: Ti si Petar itd. zna R. posve pouzdano, da je to interpolirani tekst i da ga je »neki vjerni sluga Crkve prokriomčario u stare tekstove«. R. ne zna, da je studij o starim tekstovima naših evanđelja teška stvar,

pa uzima na laku ruku tvrdnje na str. 161., a nije ih u stanju dokazati osim citatom iz liberalnog protestantskog ili čak kakovog anti-kršćanskog autora, koji iz evanđelja uzima ono, što mu se sviđa a sve drugo jednostavno zabacuje. Naučna i objektivna kritika evandeoskog teksta ne osporava autentičnosti Mt. 16, 18.

Riječima najboljeg savremenog njemačkog katoličkog teologa, dogmatičara prof. Adama, da sâm Krist u neku ruku govori vjernicima, kad im svećenik naviješta Božju riječ u Crkvi — dodaje Rosenberg: »Tim je podizanje svećenika na čast Božanstva postalo člankom vjere...« (str. 162).

Sakramenti su mu samo magijska čaranja. Nauke o djelovanju sakramenata ex opere operato jednostavno ne razumije i daje krivo jedno značenje (st. 162) — koje tobože ništi pojam o časti kod čovjeka. I posljednju pomast i štovanje relikvija, i opstojnost čistilišta, i Indeks zabranjenih knjiga — sve je to R. čarolija, sve djelovanje »Medizinmanna«, »demonске figure« svećenika, koji je »svijesni lažac, farizej, sâm demon...« Način izražavanja ovoga borbenog ideologa »pozitivnog kršćanstva« kulminira u tvrdnjama: »Pisati povijest dogmi i povijest rimske crkve — to znači isto što i pisati o pokušaju, kako da ta »demonска figura« u svjetско-političkom opsegu prodre sa svojim čarobnjačko-demonским nazorom na svijet...« (str. 174). »Na vatikanskom koncilu je ta »demonска figura« za vrijeme izvršivanja svoje službe proglašena bogom, nepogrešivim bogom« (str. 175).

»Isus nije sada, strogo uzevši u zastupanju — on je svrgnut. Svrgnut i nadomješten rimskim sistemom... to je ona »demonска figura«, što se naziva papom« (str. 175.)

Tako, eto, ideolog »pozitivnog kršćanstva« — što se onako gorko žali u uvodu, kako mu nepravdu čine kritičari, što mu ne daju pravo u ovim izvodima, koji odaju ne samo neznanje i nepoznavanje stvari, nego i pomanjkanje dobre volje. Od stranice do stranice — jedna pogrda gora od druge, jedna blasfemija na svetu osobu Kristovu iza druge, jedno svijesno izvraćanje činjenica iza drugoga, a sve u cilju, da se utru novi putevi i ukažu nove »duhovne vrednote« ne samo njemačkom narodu, nego po njemu čitavom čovječanstvu.

Iza ovih nekoliko sporadički navedenih opazaka još se ne vidi pravo lice novog reformatora. On ga zato još jače razotkriva kad na str. 215. kaže:

a) Propao je stari sirsko-židovsko-istočni crkveni sistem. Sam se srušio, jer nije odgovarao zakonima duševnosti nordijske rase. Ona je sva u ova tri pojma: čast — sloboda — dužnost, a crkva sa svojim idejama nije ni znala ni mogla osvojiti te rase... Ni katoličko ni protestantsko kršćanstvo ne odgovara danas našim dušama — to je negativno kršćanstvo — ono stoji na putu punom razvoju germanske rase i mora da se pretvori u germansko kršćanstvo, ako hoće da i dalje živi...

b) Propao je stari njemački nacionalizam... Nešto se bio izdigao god. 1813. kad je Fichte pisao svoja rodoljubna pisma. Kasnije su ga izgrizle borbe i natezanja oko dinastije, industrije, sticanja i nekih praznih humanih ideja... Sav nacionalizam XIX. stoljeća sve do konca svjetskog rata ne znači za život njemačkog naroda ništa... Prazno i pusto svuda.

c) Propao je stari socijalizam... u glavnom zbog svoje materijalističke ideologije. Marksizam nosi u sebi klicu raspadanja. On trune na širokim ruskim poljanama s jedne strane, a s druge po konferencijskim salama Ženeve, Parisa, Locarna i Haaga... Tamo su ga pograbile burzovne hijene...«

Sve je dakle propalo — misli Rosenberg. Ali nordijska duša veli on, tek sada počinje da se diže. Snaga joj je u svijesti o časti... Novo doba njemačke mistike, mit krvi i mit slobodne duše — postaju svijesnom svojinom novog pokoljenja. To je novi život njemačkog naroda kako se razvija pod vodstvom nacionalno-socijalističke stranke... Tom novom mitu krvi i rase — imaju se upodobiti sve duhovne vrednote — bile ma kako stare i časne, kako je stara i časna kršćanska religija njemačkog naroda!

U tim je političkim deklamacijama i nešto istine. Ali u suštini je to stranačka psihologija; služba stranci i gledanje na stvari »po naređenju«. Ima u životu naroda zakona, koji su jači od stranačke organizacije i stranačkih ciljeva. Oni su vezani uz narodni organizam i ne mogu se iščupati. Mogu se skrenuti ili potisnuti, ali će prvom prilikom izbiti van i tražiti svoje pravo razvoja zajedno s organizmom samim. To je religija u svakom narodu na svijetu — pa i kod njemačkoga. Narod u glavnom ostaje (osim dijela omladine) gluhi na R. izvode, jer su strani njegovoj duši. Čak ni protestanti ne slušaju sirenskih glasova, nego brane svoju luteransku baštinu, kako su nedavno dokazali osnutkom svoje posebne crkvene organizacije mimo državnog biskupa Müllera. Da će njemački katolici pak suvereno preći preko ovakovih R. izvoda — više je nego jasno. A takovi izvodi, valja otvoreno reći i takovi nestručni izazovi ni ne zaslužuju drugo.

III.

Da je opći sud o R. knjizi kako sa strane katolika, tako i sa strane protestanata, bio manje više isti kao ovaj naš sud iznesen, samo o temeljnoj smjernici djela, potvrđuje sâm R. u predgovoru k III. izdanju listopada mjeseca 1931. Gorko se tuži na nepravdu što su mu nanijeli kritičari: biva, napali ga kao »bogohuljitelja«, propagatora antikršćanstva, ateizma i votanizma. Podvalili mu, veli, da je protiv vjere, a on kaže ide čak tako daleko, da za svako umjetničko djelo traži vjersku inspiraciju i s Wagnerom tvrdi, da je pravo umjetničko djelo živa vjerska tvorevina; da je protiv kršćanstva, a on hoće, da ga očisti od kojekakvih pridodataka pavlinskih i augustinskih i da uspostavi u svoj ljepoti pravu sliku i idealnu pojavu Isusa Krista; da hoće uskrisiti poganski kult boga

Wotana, a on da ga je proglasio mrtvom religijom... »Sve su mi iskrenuli i patvorili⁷ — rimski prelati i kardinali... vode najvećega zla po njemački narod — Centruma — koji je držao s marksistima, pa vodio rat za uništenjem njemačkog naroda...«

Rim je preko centruma vodio borbu za uništenjem njemačkog naroda...! Kad mi ne bi poznavali povijesti Centruma u Njemačkoj — od njegovog osnutka do nedavnog raspuštanja, iznenadili bi se nad tom tvrdnjom... Ali ovako se moramo iznenaditi nad smjelošću, koju ima R. kad stvar ovako prikazuje svojim čitačima. Nije istina, da R. itko brani, zastupati svoje lične osjećaje i mišljenje pa čak i u štampi; ali kad on za sebe traži tu slobodu, neka je priušti i kršćanima, da mu javno kažu, što o tom njegovom poslu misle.

Rosenberg piše nadalje, kako je ozbiljno htio uspostaviti ličnost Kristovu u ispravnoj i iskonskoj slici⁸ ali su »iskorišćivači i z obličene Kristove figure skočili kao jedan da brane ne istinu, koju im donosi Rosenberg, nego laž... jer da im to ugrožava njihovu političku moć...« Nevjerojatno: R. puca na kršćanstvo s istim fišecima, kojima su pucali svi, davno već zaboravljeni buntovnici protiv Krista i njegove Crkve...

O političkoj moći Crkve priča R. čisto ozbiljno još i danas, gdje se Crkva već čitavo jedno stoljeće bori za najosnovnija prava u državi, što ih inače svaki društveni organizam uživa...

O popravljanju i čišćenju kršćanstva govori nadalje R. baš onako, kako su govorili svi njegovi protivnici od II. vijeka do XX. Oni tobože traže pravu Kristovu nauku, idealnoga onoga Krista, koji živi u njihovoj fantaziji. Ne traže ga u Crkvi ni u evanđelju, niti slušaju tradicije vrlo dobro sačuvane u djelima sv. Otaca; oni sebe i svoje maštanje stavljaju kao normativ, prema kojemu se ima razlučiti u evanđeljima pljeva od pšenice. Pa zar da mi još i danas ovakove protivnike kršćanstva uzmemo ozbiljno? Preko njih danas prelaze stručno obrazovani ljudi... I da nije širokih slojeva, koje redovno u velike smućuju njihovi spisi, nitko se radi pisaca samih ne bi ni osvrnuo na njihove knjige.

O nacionalnom držanju njemačkog klera priča nadalje R. s prijekorom; čak mu predbacuje, što je odsudio

⁷ »Kurz, es gab nichts, was nicht entstellt und verfälscht wurde...« (str. 6.)

⁸ »Ein doch zweifellos ernster Versuch, die Persönlichkeit Christi von nichtchristlichen Paulinischen, Augustinischen n. a. Zutaten zu säubern, hat bei den herrschenden Nutzniessern der Entstellung der geistigen Gestalt Jesu Christi eine einmütig geäußerte Wut zur Folge...« (str. 7)

⁹ »Es besteht also nachweislich eine systematisch durchgeführte politisch-weltanschauliche Arbeit dem deutschen Volk seinen Stolz auf die Verteidiger der Heimat von 1914 zu rauben, Ihr Andenken zu schänden und den heissen Willen Volk und Vaterland zu schirmen, in den Schmutz zu ziehen.« (str. 9.)

oskvrnjivanje oltara po Belgiji, što su ga počinjali njemački vojnici. Kad su njemački, biva, ne smije im se to predbaciti, jer se umanjuje čast nijemstva (str. 8). Uskogrudni pogled R. ide tako daleko, da njemačkom kleru pripisuje posao, koji »da svijesno ubija narodni ponos, da oskvrnjuje spomen u ratu poginulih, a vlastitu domovinu da nastoji u blato porinuti...«^o Tako se R. prikazuje kao strančar, ma da tvrdi, e govori samo u svoje ime... A on uistinu gleda očima organizovanog nacional-socijalista i u svakom protivniku svoje stranke vidi izdajicu domovine i naroda! Boljeg dokaza za to njegovo gledište ne treba, nego što je spomenuto odricanje patriotizma katoličkom kleru, kad je u obrani istine, pravice i poštenja — dizao barjak slobode, riječi i savjesti protiv nasilja i zuluma strančarskih hitlerovskih propagatora.*

I na evangeličke se teologe ljuti R. jer i oni u njegovom djelu ne vide kršćanske istine. A jednako se čudi i učenicim katoličkim bogoslovima što za Židove i njihov monoteizam traže iznimni jedan stav, a ne vrstaju ih među ostale istočne narode u razvoju njihove vjerske kulture. To tobože znaменуje pridavanje nekog božanskog privilegija tome »parasitskom narodu« — kad već teolozi njemu R., predbacuju da narod uopće (»Das Volkstum«) uzdiže do božanstva. Toga stava i položaja židovskog naroda u povijesti i provedbi naše ekonomije spasenja, R. jednostavno ne shvaća. Mjerilo, koje on postavlja, smijemo mi s puno više prava otkloniti, nego što on otklanja evanđelje »židovskog zelote Mateja, materijalističkog rabina Pavla, afrikanskog juriste Tertulijana i neobuzdanog Augustina...« Taj njihov »strašni duševni balast« treba odbaciti... Svijet i kršćanstvo u njegovoj biti shvatiti... prema germanskim vrednotama poprimiti, i mladi njemački naraštaj odgojiti u borbi za prava svoga naroda.

Tome bi imala poslužiti R. knjiga. A to da je ujedno ideal savremene njemačke napredne omladine! I zato R. hoće: pored rasnog shvaćanja povijesti da se ustanove i klasifikuju vrednote duše i karaktera kod raznih rasa i naroda, ali prema najnovijoj vrednoti: svijesnoj germanskoj rasnoj duši. Oštro valja naglasiti snagu germanske volje na svim poljima aktiviteta. U kaotično mišljenje sadašnjice unijeti nepokolebivu volju, jednu i jedinstvenu za preporodom germanskog plemena! (str. 14).

Taj je program po sebi hvalevrijedan! Kako ga R. kušao ostvariti vidjeli smo u glavnom na smjernicama, što ih je on sâm

* Nešto je slično bilo kod nas. kad su ljudi odricali patriotizam onima, koji se nisu svojedobno vrstali u Radićevske redove. Pogotovo su to zamjerali svećenstvu, ne shvaćajući, da je i politika vođa podvrgnuta moralnim zakonima i da se vjerski zaklad katolicizma ne povjerava onima, koji nijesu za to od Crkve postavljeni. A kad se još zna, da ni vode ni stranka ne harmoniraju s Crkvom i propisima katoličkog zakona, nego idu svojim nastranim putevima, nije li jasno kô sunce, da se svećenstvo mora odalečiti i od takovih vođa i stranaka? Ali odreći mu zato patriotizam, može samo čovjek strančar.

sažeto o svom djelu dao;¹⁰ zatim u izjašnjavanju s kritičarima, koji su stavili svoje primjedbe čim je djelo izašlo; osobito pak u nazorima o Kristu, Crkvi i kršćanstvu. Slijedećih nekoliko primjera, što ih vadimo iz njegove citirane knjige, upotpunit će naše dosadanje izvode.

IV.

Ima cio niz pojmovnih opredjeljivanja, na kojima se jasno vidi, kako Rosenberg tendenciozno promatra stvari. Stalno svuda provodi misao germanske supremacije, svoje vrsti intuitivnog zrenja čak u pitanjima, gdje se tek jednim dubljim intelektualnim izjašnjenjem i ozbiljnim studijem može postići neka sigurnost. Ne brine se R. mnogo da li je ispravna oznaka, a naročito da li je ispravan i tačan sadržaj pojma koji analizira; vodeći računa tek o svojoj misli on ga netačno i nedostatno ispostavljena podmeće protivnika i nad njim samosvjesno triumfira, povlačeći izvode, koji su objektivno posve neispravni.

Tako na str. 396. u odsjeku »Persönlichkeits- und Sachlichkeitsstil« dolazi do ispitivanja pojma »sudbine« u ljudskom životu (Schicksalsbegriff). To je mjesto veoma karakteristično, jer pokazuje R. u ulozi ideologa novog germanskog kršćanstva u jasnoj slici.

1. — Dva su, veli, posve oprečna gledišta, zapravo naziranja, u ovoj stvari: staroindijsko i prednjeazijsko. Prvo svodi pojam na unutarnji, lični element: slijepac od poroda snosi taj teret zbog vlastite krivnje, koju je nekada negdje u bivšem svom životu počinio... Drugo naziranje unosi jedan izvanji element, neku silu izvan čovjeka; nešto, čemu se lični otpor pojedinca ne može oteti, jer je slabiji. Dosljedno: ličnost mu se podvrgava, poštuje ga i boji ga se. Krasno je ta ideja došla do izražaja u grčkim tragedijama (Edip, Antigona).

Pa mjesto da se prikloni ovom drugom poimanju, koje doista izražava ono, što se pod pojmom sudbine razumijeva, Rosenberg se oštro obara na kršćanstvo kao da je ono unijelo ovo shvaćanje u svijet.

»To naglašavanje izvanjeg elementa, to je nesretna ona baština, na kojoj imamo zahvaliti dosadanoj formi kršćanstva, jer je ono to prednje-azijsko shvaćanje sa sobom donijelo u Evropu« (str. 397).

Činjenicu, da o sudbini ispravno misle i pišu Grci davno prije nastupa kršćanstva, obeskrepljuje R. vrlo jednostavno, kad veli, da je iza homerskog perioda, koji još gleda sudbinu u rukama čovjeka a i svemira (»voller Vertrauen auf sich und das All ihr

¹⁰ Djelo Alfreda Rosenberga: »Der Mythos des XX. Jahrhunderts« izašlo je 1934. godine u 36. izdanju, 8°, str. 712. (Hoheneichen-Verlag, München), ukupno do sada u 173.000 primjeraka. Odlukom C. S. Officii od 1934. stavljeno je izrično na index zajedno s djelom prof. Bergmanna o njemačkoj nacionalnoj Crkvi.

Tom je zгодom naveden i razlog, radi kojega se ta djela zabranjuju.

Leben lebte...«), unutarnji život Grka pošao niz strminu usljed »teških izvanjih potresa«. To je površan odgovor, a tumač nikakav! Nije istina da homerski period ne pozna sudbine u smislu Eshila i Sofokla, a jednako nije istina, da su političke nedaće Grka istom dale sadržaj njihovom duševnom opredjeljenju. Zar da to dokazujemo g. Rosenbergu? Zna on to i sâm dobro; ali on računa na nervoznu psihu nacionalnih socijalista u savremenoj Njemačkoj i na diktatorske geste, koje si prisvajaju pravo nefaljenog učinka i na duhovnom polju (»Führer-prinzip«), pa se usuđuje pisati i tvrditi i ono, što nije u stanju naučno niti obrazložiti, a kamo li dokazati.

Zar je g. R. n. pr. u stanju dokazati opstojnost višestrukog ličnog života kod pojedinog čovjeka? A takav život pretpostavlja »staroindijsko« naziranje, koje je njemu »durchaus folgerichtiger Gedanke« (str. 397).

Ali i ako je germanskom rasom ovladao skroz na skroz ovaj drugi pojam, koji pretpostavlja sile izvan i iznad čovjeka, recimo baš zaslugom kršćanstva, makar se ono i dijelilo u toj rasi na dvije konfesije, g. Rosenberg hoće da nađe u pravom, iskonskom germanskom čovjeku s u p r o t n o s t i prvom i drugom naziranju. I pošto ih u stvari nema, jer germanski čovjek shvaća sudbinu onako, kako je kršćanstvo shvaća, a g. R. hoće silom da nađe neku suprotnost, upušta se u tvrdnje, koje su opet površne, osim što su samovoljne i neispravne. Taj njegov germanski čovjek, »spaja sudbinu sa svojim ja kao činjenice, što istodobno postoje, a da ne pita za uzročnost nijednoga od tih dijelova...« To bi imalo biti njegovo originalno tumačenje pojma sudbina, za koje traži potvrdu, kao i na drugim mjestima, u starogermanskim pričama i pjesmama. I kad se ti junaci i ratnici iz priča i pjesama pozivaju na usud (»hart ist der Spruch der Nornen«) i kad je očito, da je to po njihovom priznanju i z v a n j s k a sila, jača od njihovog vlastitog života, g. R. vidi tu »kosmisch-gesetzliche Notwendigkeit« ili »selbsterzeugte Gesetze der Ehre«, dakle u osnovi panteističko-autonomnu silu ili snagu, koja konačno ne pravi razlike između Boga i čovjeka. Po R. mišljenju duboka germanska mistika osjeća »nestvorenu dušu« kao Boga i kao svoju vlastitu sudbinu« (str. 399). Duša dakle nije stvorena; ona je samo božanstvo, ali u isto vrijeme i čovječja lična sudbina. To R. unosi u starogermansko poimanje čovjeka kao stvora Božjega. I kako se tu, tako se i na mnogim ostalim mjestima svijesno stavlja u opreku s općim narodnim shvaćanjem. Sve kršćanske elemente iz narodne psihe nastoji obojiti na pogansku, a vjerskima makar i pretkršćanskima dati značenje, kojega u stvari nemaju. Njegovu pravu misao odaju riječi u opasci na str. 398:

»Neka bude ovdje napomenuto, da je kod jednostavnog čovjeka-vjernika pouzdanje u »Boga Oca« bitno jednako s ovdje izloženim pojmom o sudbini. Ideja oca je nužno jedno uobličavanje ličnosti, koje preduzima religijski čovjek za razliku od filozofa. Vrijednost karaktera je tačno jedna te ista. Zato bi se ger-

manski mislilac lako mogao sporazumjeti s jednim nordijskim seljakom, koji iskreno i zdušno ispunjava svoje životne dužnosti, kad sirijskim duhom otrovane crkve ne bi to ispravno pouzdanje otrovale i zamutile naukom o grijehu, milosti, čistilištu, vječnom prokletstvu... Tako je to, da onaj, koji se pouzdaje na svoj način, već posjeduje pouzdanje u »Boga«. Jedno se veže uz drugo. Današnjim su crkvama i njihovim zastupnicima potrebni ljudi koji razdijeljeni u sebi sumnjaju i zdvajaju, da samo oni mogu vladati.«

Mnogo toga ne zna g. R., jer ne će da zna. Kad njega a priori ne bi smetala ideja o grijehu i milosti, nego kad bi je on nastojao razumjeti i shvatiti, ne bi poput socijalističko-komunističkog agitatora govorio o želji crkvenih jedinica za »vladanjem« i nekim »gospodovanjem« nad ljudima. On ne pozna ideje Boga, pa zato ga pojam »Oca« i »Gospodara« smeta; on se dosljedno tomu svomu panteističkom stavu nužno stavlja u opreku s kršćanskim shvatanjem na svim linijama.

S naučnog bi gledišta bilo ispravno i objektivno jedino na mjestu, kad bi R. shvaćanje starogermanskog čovjeka ispitao u poredbi sa shvaćanjem kršćanskoga germana; kad bi analizom ustanovio sadržaj jednog i drugog shvaćanja, odnosno razliku ili podudaranje u shvaćanju. Što je u starogermanskom shvaćanju bilo elemenata panteističkih — nije čudo. U interesu kulturnog napretka je bilo, da se to shvaćanje nastupom kršćanstva pročistilo. Ta u pitanju pojma o božanstvu ni najveći umovi pretkršćanskog perioda nisu došli na čisto. Kršćanstvo u tom važnom poslu znači neosporno jedan plus. Pa ipak se ne može ustvrditi, da pojam sudbine kod starogermana nosi panteističku oznaku ili da polazi od pojma »nestvorene duše«. Iz primjera, što ih R. navodi vidi se, da je ličnost u opreci s usudom, da ličnost ovisi o riječi ili odredbi (»hart ist der Spruch...«) nekoga, tko je izvan same ličnosti. Pa i religije najprimitivnijih naroda svuda vrlo jasno nose dualističku notu; panteizam je znak dekadencije.

R. je izvođenje očito nategnuto, dakle netačno i nenaučno.

2. — Koja je ideja donijela kršćanstvu pobjedu u svijetu? Mi odgovaramo: ideja ljubavi! Ali R. misli: ideja o grješnosti svijeta i nauka o milosti! Toga međutim R. nije u stanju psihološki opravdati. Jer ako je ideja o istočnom grijehu, o potrebi spasa i milosti, misao za »psihičke bastarde«, otkud tolika snaga bastardizmu, da se nametnuo i rimskoj eliti, te pobijedio svijet? Protiv toga bastardizma su nastupili i ljudi, koji nisu bili tipa jednog Karakale, Neronu, ili Klaudija. Hadrijan, Dioklecijan, Marko Aurelije, pa ni sam Julijan Apostata nisu bili slabići, nego snažne ličnosti. I nisu mogli uništiti kršćanstva uza svu snagu i moć, koju su imali. Bit će dakle, da je ipak bila u kršćanstvu neka jača ideja, kojoj se ni jaki intelekti nisu mogli oprijeti. Ako je pri nastupu kršćanstva u rimskom svijetu i vladao kaos, pokvarenost, nehaj za više vrednote, nije ta sama činjenica dostatno obrazloženje za učvršćenje i pobjedu jedne

nauke, koja nameće velike obveze za pojedinca i za društvo. Kad li kršćanstvo bilo inficirano dionizijskim nekim elementom, kad bi ono bilo religija laka i sjetilnom čovjeku ugodna, dalo bi se štošta razumjeti. Ali s kršćanstvom je baš obratno! Kako je dakle osvojilo svijet?

Reći: da su bastardizam, istočnjački duh čarobnjaštva, židovska Pavlova spekulacija i sirska-afrički mentalitet nametnuli svijetu jednu očajnu religiju u »nekog« Gospoda Boga, samovladara i samodršca, koji kruto steže svoje podanike — a ne obrazložiti toga, nije naučno. Reći, da je taj isti duh »iznakazio« jednostavnu ličnost Isusovu, a ne dokazati toga, isto je tako jedna samovoljna tvrdnja, koje ne možemo primiti nedokazane. Treba dakle tražiti drugi tumač, jer ovaj ne vrijedi.

3. — R. promatra povjesne događaje u Evropi u ovom svjetlu: sve su državne tvorbe i sve što god je od neke vrijednosti u Evropi, germanska tvorevina. Kad nestane u Evropi germanske krvi — propast će čitava kultura zapada. Tu se R. samodopadno podudara s drugim rasnim Nijemcem H. St. Chamberlainom.

Dakle: dok je i kapi germanske krvi u Evropi — živjet ćemo. Nestane li je — propast je gotova! I radi toga: ili će novi pokret u Njemačkoj uspjeti, pa uzgojiti staro sjeme i pomladiti, staru krv, ili ne će uspjeti, pa će sve konačno propasti i raspliniti se među poživinčenu masu nesposobnjaka, što nastavaju Aziju, Ameriku i Afriku,¹¹ s velegradovima Evrope.

Ako pod ovim vidom promatramo sve događaje, onda se njihova uzročna veza nužno mijenja; ako ih gledamo u tom naročitom svjetlu obasjane, njihova je boja jednolična, mi ih nužno vidimo drukčijima, nego što su uistinu. Nema nikakove sumnje, da povjesne činjenice uvijek gledamo s jednog izvjesnog gledišta, koje nam ih približava ili ih od danas odalečuje. Ne u prvom redu vremenski, nego baš s gledišta historijskog ocjenjivanja. Na versajski ugovor gledaju jednako s izvjesnim predrasudama i Nijemac i Francuz. Tome se nije čuditi. Ali bi se s pravom čudili, kad bi tako isto gledali Švedanin i Argentinac. Od njih možemo zahtijevati izvjesni stupanj objektivnosti.

Povjesne događaje od stotinu i hiljadu godina unatrag svi bi morali tako gledati. Tko k njima pristupa sa stajališta svoje nacije ili s gledišta svoje religije — ne će biti objektivan. Pa kad to svoje gledište još izdigne kao neki naročiti svoj specifikum, očigledno je, da mora biti pristran.

¹¹ »Entweder steigen wir durch Neuerleben und Hochzucht des uralten Blutes, gepaart mit erhöhtem Kampfwillea zu einer reinigenden Leistung empor, oder aber die letzten germanisch-abendländischen Werte der Gesittung und Staatenzucht versinken in den schmutzigen Menschen fluten der Weltstädte, verkrüppeln auf dem glühenden unfruchtbaren Asphalt einer bestialisierten Menschheit...« (N. dj. str. 82).

To baš čini R., kad nam govori, kako svijet spašava jedino rasna germanska krvca...

4. — Još jedna predrasuda muti pogled R. i dovodi ga do očajnih zabluda: Od nastupa kršćanstva, pa do dana današnjega — mrkla bi se tama i crna noć spustila na čitavo čovječanstvo, da nije bilo nordijskog čovjeka. On je spasitelj čovječanstva. Teodorik i njegovi ljudi spasili su čovječanstvu stvaralačku snagu jedne duševnosti koja nosi kulturu, a rada genije...

I zato: ako još gdje god ima nacionalne kulture, ako još gdje god (izvan Njemačke) ima poduzetnog duha, stvaralačke snage i jakosti, valja to zahvaliti onom nordijskom valu, koji se razlio po čitavoj Evropi. Kaos, koji je vladao u času raspada rimskog carstva, vladao bi i danas, da situaciju nije spasila »nordijska krv« (str. 83). To vrijedi za Galiju, Španiju, Italiju, koje R. izrično spominje. Za slavensko pleme ne mari, jer mu je ono bastardirano, a sve ostalo u Evropi su Germani! Misao: da su Nijemci danas našli korijen ili osnov svoje snage, t. j. jedinstvo krvi ili rase, bez podjele na plemena, na konfesije, na dinastije, dakle nacionalističku ideju jedinstvenog naroda, uistinu je jedan snažan poticaj na preporodni jedan zalet i novo uređenje života. To i mi rado priznajemo. Ali ne priznajemo, da se kod toga smiju postavljati tvrdnje, što ne stoje i davati povjesnim činjenicama drugo značenje, nego što im ga dajemo mi i drugi, koji nismo Nijemci. Ako je njemački genij u povijesti kulture časno igrao svoju ulogu, ne slijedi, da je drugi geniji nisu igrali. Pogotovo ne slijedi, da je sve, što čovječanstvo ima bilo plod, bilo odsjev njemačkoga ili bolje germanskoga genija. Nije ispravno, a najmanje je objektivno tvrditi, da pokreti, što su se odigrali u prošlim stoljećima nisu imali ni cilja n puta; da su vođeni besvjesno i beskorisno. Ako nisu imali ova k o v o g cilja kakav ima nacionalni socijalizam dandanas i ako nisu vođeni o v a k o v i m sretstvima, kakovima se služi nacionalni socijalizam danas — ne slijedi, da su nastajali ni da su se razvijali besciljno. Imali su i te kakovih i d e j n i h uzroka, možda dubljih i od zamašitije vrijednosti, nego što su ideje nacionalno-socijalističkog pokreta.

I opet dokaz, da je pogled R. odviše skučen na vjernu službu sistemu, koji se pokazuje uskogrudan i protivan pravoj slobodi čovječjoj.

Koliko ljubavi za historičku tačnost i vjernost posjeduje pisac knjige »Der Mythos des XX. Jahrhunderts« mogu čitatelji prosuditi iz ovih navoda, koje R. usvaja kao činjenice.

»Pijo IX. mogao je ponosno na se primijeniti riječi: »Ja sam put, istina i život...« (str. 182).

»Monaštvo je afrikanskog porijekla kao i tonzura; srednjoazijski su specijalitet protuprirodne samozataje, po kojima se »Bogu bliže« dolazi; azijska je i krunica, danas još u porabi u Tibetu, ... azijski je ljubljenje noge papi, Dalaj Lama traži to isto«. (str. 184).

Za R. su historijske činjenice ovi navodi:

da je sv. Euzebijie hodao s lancima od 250 funti, da je sv. Makarije zadobio svetost tim, što je podnio muke od čitavog mravinjaka na sebi; da je sv. Franjo tom azijatizmu svoj dio prinio na taj način, što se gol valjao u trnju; da su pobožne opatice iz pobožnosti gutale tuđe hrakotine, jele crknute miševe i pokvarena jaja; da Crkva slavi sv. Hilarija zato, što je u nečistoći živio... i sl. (str. 185).

To su navodi, na kojima autor izvodi svoj, dakako, porazni sud o duhu, kojim diše rimska ili katolička Crkva... Da nije bilo Martina Luthera, ona bi, veli, »dovela Evropu do potpune zaglupljenosti i do najstrahovitijeg praznovjerja, do siromaštva i bijede, dok se svećenička kasta jedina obogaćivala...«

Što sve R. prima pod gotov groš neka svjedoči opaska o papama XV. i XVI. vijeka, o kojima imamo vjerne historičke prikaze iz pera povjesničara L. Pastora, Hefele-a, Funka i dr. Na str. 193. piše:

»Ich kann hier auf mehr Einzelheiten nicht eingehen. Bemerket sei nur noch, dass die Päpste sich von den Hurenhäusern bestimmte Prozente zahlen liessen, was Paul II. (1464—1471) zu einer ständigen Einnahmequelle ausgestaltete. Sixtus IV. bezog 20.000 Golddukatat jährlich aus den Freudhäusern. Die Geistlichen mussten für Ihre Konkubinen bestimmte Taxen zahlen, während der Vatikan seine Beamten mit Schecks auf die Bordelle entlohnte. Sixtus IV. erlaubte für eine bestimmte Zahlung auch die Knabenliebe. Innozenz VIII. hatte 16 Kinder zu ernähren. Alexander VI. erklärte der Papst stehe höher als König, so etwa wie der Mensch über dem Vieh. Deshalb liess er wohl ein Dutzend Bischöfe und Kardinäle ermorden, die ihm gefährlich schienen. Für 300.000 Golddukatat beseitigte Papst Aleksander VI. den türkischen Thronprätendenten Dschem und strich das Geld des ungläubigen Sultans seelenruhig ein. 1507. ernannte Alexander VI. seine Tochter Lukrezia für eine Zeitlang zu seiner Stellvertreterin.« (str. 193/194.)

Po nekoliko puta oprovrgnute klevete još iz onoga vremena zagriženog protestantskog borbenog razračunavanja podgrijava R. iznova, ne mareći, što su svi ti tobožnji povjesni navodi uglavljani dijelom kao potpuna izmišljotina i kleveta, a dijelom stavljani u pravo svjetlo i na pravo mjesto, da se nipošto ne mogu pripisati ni duhu Crkve, ni ličnostima spomenutima. Po takovim i sličnim navodima o »jezuitizmu«, o »prljavoj moralnoj teologiji sv. Alfonsa M. Liguorija«, o »duševnom ropstvu«, ((str. 196 i dr.) jasno se za-paža, da su izvori R. za povijest katoličke Crkve i papinstva takove vrijednosti, da na jedan naučni ugled ne mogu računati.

V.

Vjerska dakle ideologija ovoga narodno-socijalističkog vođe nije kršćanska, nego poganska. Stranka istina zadržaje kršćansko ime i veli da stoji na t. zv. »pozitivnom kršćanstvu«. Ali to je u ustima

ideologa R. samo riječ, forma, simbol — fraza. Bit kršćanska je u njegovom sistemu izbačena, izlučena... Sâm vanjski oklop ne može spasiti kršćanstva. Njemačka bi po njima imala poći k starogermskom poganskom vremenu; u misli se vratiti k jednostavnoj primitivnoj pučkoj mistici, ali uz pridržaj onih tekovina, koje su potrebne prosvijećenom narodu, i ako su samo plod zdrave kršćanske kulture. Što su stoljeća stvorila u zanosu i poklonstvu ideji Boga i Sina Božjega Isusa Krista, novovjeki poganski ideolozi hoće da pripišu krvi germanske rase, a svemu zbrišu biljege vjere, ufanja i ljubavi u Krista, njegovu Crkvu i darove, što ih je On po Crkvi udijelio germanskom plemenu. Čak se mnoge historičke pojave, koje su živo zahvatile i njemački narod u tijeku stoljeća, a u vezi su sa životom Kristove Crkve, (razvoj nauke, socijalnih odnosa, i dr.) i o kojima je povijest dala konačni sud, tumače u posve jednostranom smislu. Objektivno utvrđenim činjenicama daje R. jednostranog značenje. Izdvaja ih iz njihovog genetičkog sklopa i bez skrupula prelazi preko svega, što je na putu formaciji onoga i onakvog nazovi kršćanstva, kako ga on zamišlja.

Takovom se metodom ništa ne postizava. To nije nauka, to nije filozofija. To je maštanje; zanosna je nacionalistička i rasiistička nota dotjerana do paroksizma; za savremenu Njemačku može to biti nacionalno-socijalističko evanđelje; stotine hiljada Nijemaca se mogu oduševiti nad izvodima Rosenbergovim; pogotovo oni, koji nemaju vremena ili nemaju sposobnosti, da se kritički orijentiraju u savremenom kaosu ideja i naziranja. Ali Nijemac, koji znade svojom glavom misliti i koji je naučio iz povijesti barem toliko, da poštuje ono, što je blagotvorna činjenica u razvoju evropske i čovječanske kulture i da u to ne dira svojom drskom rukom — taj Nijemac se mora stidjeti, da je autora knjige »Der Mythos des XX. Jahrhunderts« izbacila ista ona zemlja, koja je rodila jednoga Goethea i Kanta. Nijemci se hvališu, da su narod mislilaca; ako treće carstvo ne bude iznijelo jačih mislilaca od Rosenberga i Bergmana, ono će idejno u svom rasnom materijalizmu zahiriti. U svakom slučaju će to za opću kulturu biti jedan minus. Njemački je narod u razvoju i napretku jednako kulturnom kao i civilizatornom pridonio svoj dio, koji se može takmiti s prvima i najboljima. Pa je i danas velika šteta, što se snaga ovoga velikog naroda lomi na pokušajima, koji za opći napredak čovječanstva znače samo negaciju. Borba, što je evo dvije godine izdržava protestantizam teška je i požrtvovna; ali borba njemačkih katolika isto je tako već do sada stajala velikih moralnih žrtava, većih nego što bi se smjelo dopustiti u životu jednoga naroda, pa makar to baš bio i njemački. Za koje dobro? — pitate se... Zar za cijenu povratka k onom stanju, koje je istina značilo snagu, otpornost, gordost i neki primitivni ponos, ali ujedno i silu surovost, izrabljivački i gramzilački egoizam? Da je kršćanska religija i među germansko pleme unijela svijetle note, koje su ga izdigle do viso-

kog uspona i značenja u životu čovječanstva, nitko razuman ne smije zaniijekati. Kao ironija zvuče prema tome riječi jednog takovog poklonika, koji slijedi Rosenberga. August H a u p p e piše u njemačkom omladinskom listu »Nord Land« (I. VII. 1934.) članak u kojem se veli: »oduševljenje koje ispunjuje srce njemačke omladine u duhu poganskog germanstva je dokaz, da se njemački čovjek jedanput probudio i odbija od sebe sramotu hiljadugodišnjeg kršćanskog gospodarstva. Sa oduševljenjem nastaje i simpatija za njemačkoga saksonskog vojvodu Vidukinda u njegovoj borbi protiv kršćanstva. Time je konačno u 20. stoljeću osvećena sramota koja je nanešena vojvodi Vidukindu, koga su popovi nazvali razbojnikom. Sada je vrijeme da se započne i provede zadnja i konačna borba protiv kršćanstva. U nama ponovno oživljuje duh Vidukinda ! ostat će za uvijek u njemačkim srcima. Njemačka omladina mora spoznati, da je njegovo obraćanje kršćanstvu bio zločin za rasu i narod. Njemačka omladina oslobodit će vas izdajničkih popova, koji vas hoće izručiti židovskim lihvarima. Skupljajte se u redovima njemačke revolucije i oslobodite se židovsko kršćanskih pojmova o samilosti i ljubavi prema bližnjem i grijehu. Moramo biti jaki i kruti. Prokunite milosrđe, prokunite ljubav prema neprijateljima, slavite ono što vas čini jakim i tvrdim. Prošla su vremena totalnoga kršćanstva. Omladino spremi se za novu borbu, hvataj se oružja svojih očeva i osvajaj njemačku budućnost«!

Taj izljev mladog čovjeka ne treba, istina, uzeti odviše traagično. Još je to uvijek tek jedan razmjerno malen dio otpadnika od vjere i crkve, koji nijesu u stanju ni da izdaleka opravdaju misao, e su vjera i crkva u Njemačkoj teško ugrožene. Ali on je znak vremena, pojava koja odaje duh i nastojanje onih, što su došli do riječi u današnjem kaosu. I kad bi im se pustio razmah, uklonile sve zapreke i dala vlast u ruke, stanje bi doista moglo poprimiti očajan izgled.

Razlog opasnosti nije u pojavljivanju pojedinačnih ovakovih i sličnih izljeva bilo kod omladine bilo kod starijih; opasnost bi bila u činjenici, kad bi tu opaku ideologiju poprimila nacionalno-socijalistička stranka kao pokret i pretstavnik nove Njemačke. Ali takovim se pokušajima i nastojanju nekih stranačkih ideologa muževno oprla ne samo kat. i prot. crkva, nego sama vojska.

Ona je u svom službenom organu pod datumom 1. februara 1935. donijela zabranu istupanja iz crkve bilo katoličke bilo protestantske. Pod dojmom propagande za »nacionalnom njemačkom crkvom« — najsnažniji je poticaj svakako bila R. knjiga — rastao je broj onih, koji su ostavljali svoju konfesiju i crkvu... Ali netko pametan vidi dobro kakovim će rodod danas sutra uroditi ovo sjeme... I izašla je rečena odredba, koja je, nema sumnje, i ovakova kakova jest, jedan pozitivan odgovor na R. »Mit XX. vijeka«.